==========

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

==========

કેરળ રાજ્ય અને અન્ય

વિરુદ્ધ

મેસર્સ પોપ્યુલર એસ્ટેટ્સ અને અન્ય

નવેમ્બર ૪, ૨૦૦૪

[શિવરાજ વી. પાટીલ અને બી. એન. શ્રીકૃષ્ણ, જે.જે.]

કેરળ પ્રાઇવેટ ફોરેસ્ટ્સ (વેસ્ટિંગ એન્ડ એસાઇનમેન્ટ) એક્ટ, ૧૯૭૧–કલમ ૩–ખાનગી વન–અધિનિયમ અમલમાં આવ્યાની તારીખે રાજ્યમાં નિહિત થવું–જમીનમાલિક દ્વારા નિહિત થવામાંથી મુક્તિનો દાવો–૧૯૭૦ ના નિયમો હેઠળ તાલુક લેન્ડ બોર્ડ દ્વારા જમીન મુક્તિ શ્રેણી હેઠળ આવતી હોવાનું જાહેર કરાયેલ–દાવાઓની પ્રથમ શ્રેણીમાં ફોરેસ્ટ ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા ૧૦૦ હેક્ટર જમીન નિહિત વન તરીકે નક્કી કરવામાં આવેલ–કસ્ટોડિયન અને કન્ઝર્વેટર ઓફ વેસ્ટેડ ફોરેસ્ટ્સ દ્વારા ૩૨૪ હેક્ટર જમીનને નિહિત વન તરીકે સીમાંકિત કરતું જાહેરનામું–જાહેરનામું બહાર પાડવાના અધિકારક્ષેત્રને પડકારવામાં આવેલ–

દાવાઓની બીજી શ્રેણીમાં જમીનમાલિક દ્વારા પોતાના દાવાના સમર્થનમાં પુરાવા રજૂ કરવામાં આવેલ, પરંતુ ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા તેને ધ્યાને લેવામાં આવેલ નહીં–ટ્રિબ્યુનલ તેમજ હાઇકોર્ટ દ્વારા અધિકારક્ષેત્ર માન્ય રાખવામાં આવેલ–હાઇકોર્ટે ઠેરવ્યું કે જાહેરનામું માત્ર ૧૦૦ હેક્ટર (૧૫૬ એકર) જમીન પૂરતું જ માન્ય હતું અને બાકીની જમીન સંબંધે અમાન્ય હતું, કારણ કે તાલુક બોર્ડ દ્વારા થયેલો નિર્ણય પૂર્વન્યાય તરીકે અમલી બનશે–અપીલ પર, ઠેરવવામાં આવ્યું: જાહેરનામું બહાર પાડવાનું અધિકારક્ષેત્ર વાજબી હતું–તાલુક બોર્ડ દ્વારા કરાયેલી જાહેરાત પૂર્વન્યાય તરીકે અમલી બનશે નહીં કારણ કે તે બાબત ન્યાયાધીન હતી અને જમીન ખાનગી વન હતી કે કેમ તે પ્રશ્ન બોર્ડ સમક્ષ વિવાદમાં ન હતો–બોર્ડનો આદેશ માત્ર જમીન સુધારણા અધિનિયમ હેઠળના સત્તાવાળાઓ પર જ બંધનકર્તા હોઈ શકે–વન અધિનિયમ હેઠળના સત્તાવાળાઓ માટે તે માત્ર પુરાવાના એક સાધન તરીકે કામ કરશે–જમીનમાલિકનો દાવો રજૂ કરાયેલા પુરાવાઓની ગુણવત્તા પર નક્કી કરવામાં આવ્યો ન હોવાથી, ટ્રિબ્યુનલને ગુણદોષના આધારે બાબત નક્કી કરવા નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો–કેરળ લેન્ડ રિફોર્મ્સ એક્ટ, ૧૯૬૩–કલમ ૮૧ અને ૮૫(૯–એ)–કેરળ લેન્ડ રિફોર્મ્સ (સીલિંગ) રૂલ્સ, ૧૯૭૦–નિયમ ૧૦–દીવાની કાર્યરીતિ સંહિતા, ૧૯૦૮–કલમ ૧૧.

સામાવાળાઓ ૧૫૩૪.૪૦ એકર જમીનના માલિકો હતા. તમામ ખાનગી જંગલો રાજ્ય સરકારમાં નિહિત કરવાની જોગવાઈ કરતો કેરળ પ્રાઇવેટ ફોરેસ્ટ્સ (વેસ્ટિંગ એન્ડ એસાઇનમેન્ટ) એક્ટ, ૧૯૭૧ તારીખ ૧૦/૦૫/૧૯૭૧ થી

અમલમાં આવ્યો હતો. સુપ્રિમ કોર્ટ દ્વારા આ અધિનિયમને માન્ય રાખવામાં આવ્યો હતો. ત્યારબાદ વન સત્તાવાળાઓએ ખાનગી જંગલો તરીકે વિશાળ વિસ્તારોનો કબજો લેવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો. સામાવાળાઓએ અધિનિયમની કલમ ૮ હેઠળ ફોરેસ્ટ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ એવી જાહેરાત માંગતી અરજીઓ કરી હતી કે ૧૫૩૪.૪૦ એકર ધરાવતી એસ્ટેટનો કોઈપણ ભાગ અધિનિયમની જોગવાઈઓ હેઠળ નિહિત થવામાંથી મુક્ત હોવાથી રાજ્યમાં નિહિત થવાને પાત્ર નથી. ટ્રિબ્યુનલે ૧૦૦ હેક્ટર (૧૫૬ એકર) જમીનને નિહિત વન જમીન તરીકે જાહેર કરી હતી અને બાકીની જમીન અંગે કોઈ જાહેરાત કરી ન હતી તથા અરજીઓ ફગાવી દીધી હતી. જ્યારે વન સત્તાવાળાઓએ જમીનનો કબજો લેવાનો પ્રયાસ કર્યો, ત્યારે સામાવાળાઓએ દાવાઓ દાખલ કર્યા હતા. દાવાઓની પેન્ડન્સી દરમિયાન, કસ્ટોડિયન અને કન્ઝર્વેટર ઓફ વેસ્ટેડ ફોરેસ્ટ્સે અધિનિયમની કલમ ૬ હેઠળ અધિનિયમ હેઠળ ૩૨૪ હેક્ટર જમીનને નિહિત વન તરીકે સીમાંકિત કરતું એક જાહેરનામું બહાર પાડ્યું હતું. જાહેરનામાને પડકારતી અરજીઓ ફોરેસ્ટ ટ્રિબ્યુનલે એવું ઠેરવીને ફગાવી દીધી હતી કે તેના અગાઉના આદેશ દ્વારા તેણે માત્ર ૧૦૦ હેક્ટર (૧૫૬ એકર) જમીનનો જ નિકાલ કર્યો હતો અને બાકીની જમીન સંબંધે રાજ્ય સરકાર પાસે નવું જાહેરનામું બહાર પાડવાની સત્તા હતી. ટ્રિબ્યુનલના આદેશને હાઇકોર્ટ સમક્ષ અપીલમાં પડકારવામાં આવ્યો હતો. આ જાહેરનામાને પડકારતી રિટ પિટિશન પણ દાખલ કરવામાં આવી હતી.

તાલુક લેન્ડ બોર્ડે કેરળ લેન્ડ રિફોર્મ્સ (સીલિંગ) રૂલ્સ, ૧૯૭૦ હેઠળ

વિવાદિત જમીન સંબંધે એવી જાહેરાત કરી હતી કે તે મુક્તિ શ્રેણી હેઠળ આવે છે. આખરી આદેશને પુનઃ ખોલવા માટે કેરળ લેન્ડ રિફોર્મ્સ એક્ટ, ૧૯૬૩ ની કલમ ૮૫(૯–એ) હેઠળ નોટિસ દ્વારા કાર્યવાહી શરૂ કરવામાં આવી હતી. સામાવાળાઓ દ્વારા હાઇકોર્ટ સમક્ષ રિવિઝન પિટિશન દ્વારા આ નોટિસને પડકારવામાં આવી હતી જેમાં આગળની કાર્યવાહી પર સ્ટે આપવામાં આવ્યો હતો.

અપીલ અને રિટ પિટિશન મંજૂર કરતાં અને ટ્રિબ્યુનલનો આદેશ રદ કરતાં હાઇકોર્ટે ઠેરવ્યું કે જાહેરનામું માત્ર ૧૦૦ હેક્ટર (૧૫૬ એકર) જમીન પૂરતું જ માન્ય હતું અને બાકીની જમીન માટે અમાન્ય હતું તથા તાલુક લેન્ડ બોર્ડ દ્વારા થયેલો નિર્ણય પૂર્વન્યાય તરીકે અમલી બનશે.

આ કોર્ટ સમક્ષ અપીલમાં અપીલકર્તા–રાજ્ય દ્વારા એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે તાલુક લેન્ડ બોર્ડનો નિર્ણય હાઇકોર્ટ સમક્ષ ન્યાયાધીન હોવાથી, તે પૂર્વન્યાય તરીકે અમલમાં આવી શકે નહીં.

સામાવાળાએ એવી દલીલ કરી હતી કે રાજ્ય સરકાર દ્વારા માત્ર ૧૫૫.૯૦ એકર જમીન જંગલ હોવાની કબૂલાત કરવામાં આવી હોવાથી હાઇકોર્ટનો આદેશ વાજબી હતો.

અપીલ મંજૂર કરતાં, કોર્ટે–

ઠેરવ્યું કે: ૧.૧. તાલુક લેન્ડ બોર્ડનો નિર્ણય બે કારણોસર પૂર્વન્યાય

તરીકે કામ કરી શકે નહીં. પ્રથમ બાબત એ છે કે, કેરળ લેન્ડ રિફોર્મ્સ એક્ટ, ૧૯૬૩ ની કલમ ૮૫(૯–એ) હેઠળની કાર્યવાહી દ્વારા તાલુક લેન્ડ બોર્ડનો નિર્ણય પુનઃ ખોલવામાં આવ્યો છે અને માત્ર સામાવાળાઓ દ્વારા કરવામાં આવેલા પડકારના કારણે જ હાઇકોર્ટ દ્વારા આગળની કાર્યવાહી પર સ્ટે આપવામાં આવ્યો છે. આમ, એવું કહી શકાય નહીં કે તાલુક લેન્ડ બોર્ડનો નિર્ણય આખરી બની ગયો હતો. બીજું, તાલુક લેન્ડ બોર્ડ માત્ર એ જ મુદ્દા સાથે સંબંધિત હતું કે સામાવાળાઓ દ્વારા ધારણ કરાયેલ જમીન સીલિંગ મર્યાદાઓમાંથી મુક્તિ મેળવવા પાત્ર હતી કે કેમ. જ્યાં સુધી જમીન મુક્તિ શ્રેણીઓ પૈકીની કોઈ એક શ્રેણીમાં આવતી હોય ત્યાં સુધી, જમીન કઈ ચોક્કસ શ્રેણી હેઠળ આવે છે તેની સાથે બોર્ડને કોઈ નિસબત ન હતી, કારણ કે ખાનગી વન અને પ્લાન્ટેશન બંને મુક્તિ શ્રેણીઓ છે. મુક્તિ પ્રાપ્ત જમીનના વિસ્તારના નિર્ધારણ ઉપરાંત, જમીન પ્લાન્ટેશન હતી કે ખાનગી વન તે પ્રશ્નમાં જવાની બોર્ડને ચુસ્તપણે કોઈ જરૂર ન હતી. [૯૫૧–ડી–એફ]

૧.૨. તાલુક લેન્ડ બોર્ડનો આદેશ, કાનૂની સત્તામંડળ હોવા છતાં, લેન્ડ રિફોર્મ્સ એક્ટ હેઠળના સત્તાવાળાઓ પર બંધનકર્તા હોઈ શકે છે; જ્યાં સુધી કેરળ પ્રાઇવેટ ફોરેસ્ટ્સ (વેસ્ટિંગ એન્ડ એસાઇનમેન્ટ) એક્ટ, ૧૯૭૧ હેઠળની કાર્યવાહીનો સંબંધ છે, ત્યાં સુધી તાલુક લેન્ડ બોર્ડનો આદેશ માત્ર પુરાવાનું એક સાધન ગણાશે, પરંતુ ફોરેસ્ટ એક્ટ હેઠળના સત્તાવાળાઓ પર તેને બંધનકર્તા તરીકે ગણી શકાય નહીં. [૯૫૧–જી]

કુંજનમ એન્ટની વિરુદ્ધ કેરળ રાજ્ય અને અન્ય, [૨૦૦૩] ૩ એસ.સી.સી. ૨૨૧, પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

૨. રાજ્ય સરકાર અને તેના અધિકારીઓ તરફથી માત્ર ૧૫૫.૯૦ એકર જ જંગલ હોવાની કબૂલાત કરવામાં આવી હોવાના આધારે હાઈકોર્ટનો આદેશ વાજબી હતો તેમ કહી શકાય નહીં. કેરળ પ્રાઈવેટ ફોરેસ્ટ્સ (વેસ્ટિંગ એન્ડ એસાઇનમેન્ટ) એક્ટ, ૧૯૭૧ ની યોજના એવી છે કે આ કાયદો અમલમાં આવતાં જ તમામ ખાનગી જંગલો રાજ્ય સરકારમાં નિહિત થઈ જશે. અધિનિયમની કલમ ૬ હેઠળ જંગલોનું સીમાંકન કરવું એ માત્ર એક પરિણામલક્ષી કૃત્ય છે અને સદર કૃત્ય પર આધાર રાખીને નિહિત થવાનું મુલતવી રહેતું નથી. જો કોઈ વ્યક્તિ એવો દાવો કરે કે તેની જમીન રાજ્ય સરકારમાં નિહિત થઈ નથી, તો અધિનિયમની કલમ ૮ સંપૂર્ણ વિગતો સાથે ફોરેસ્ટ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ અરજ કરવાનો ઉપાય આપે છે. ફોરેસ્ટ ટ્રિબ્યુનલ ત્યારબાદ વિવાદનો નિર્ણય કરશે અને નક્કી કરશે કે અરજદાર દ્વારા દાવો કરાયેલી કેટલી જમીન નિહિત વન ન હતી. આવા નિર્ણય પછી જ રાજ્ય નિહિત વનમાંથી મુક્ત થશે. પ્રસ્તુત કેસમાં, અમુક વિવાદિત જમીન નિહિત વન ન હતી તે સ્થાપિત કરવાનો બોજ ફોરેસ્ટ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ સંપૂર્ણપણે સામાવાળાઓ પર હતો. જમીન મુક્તિ શ્રેણી હેઠળ આવતી હતી તે દર્શાવવાના તેમના પોતાના કેસની ગુણવત્તા પર સામાવાળાઓ સફળ કે નિષ્ફળ થશે. [૯૫૨–બી–ડી]

૩. અધિનિયમ અમલમાં આવ્યાની તારીખે જમીનનો ચોક્કસ વિસ્તાર કે

જમીનનું સ્વરૂપ શું હતું તે અંગે હાઇકોર્ટ કોઈ તારણ આપી શકી નથી. તેમજ દાવો કરાયેલી જમીનો ખાનગી જંગલો ન હતી અથવા અધિનિયમ અમલમાં આવ્યાની તારીખે મુક્ત હતી તેવું તારણ નોંધવા માટે હાઇકોર્ટે પુરાવાની કોઈ ચર્ચા કરી નથી. હાઇકોર્ટનો ચુકાદો પ્રથમ તો એ આધારે આગળ વધે છે કે તાલુક લેન્ડ બોર્ડ દ્વારા પ્રશ્નગત જમીન અંગે એક નિર્ણય હતો જે પૂર્વન્યાય તરીકે અમલી બને છે, અને બીજું, ફોરેસ્ટ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ વન સત્તાવાળાઓ દ્વારા એક કબૂલાત કરવામાં આવી હતી. અધિનિયમની કલમ ૮ હેઠળની અરજીઓ મંજૂર કરવા માટે વાદગ્રસ્ત ચુકાદામાં આપવામાં આવેલા બંને કારણો યોગ્ય નથી. જોકે સામાવાળાઓએ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ ટાઇટલ ડીડ્સ, ભાગલાના દસ્તાવેજો અને અન્ય કેટલાક દસ્તાવેજો રેકર્ડ પર મૂક્યા હતા અને પોતાના કેસના સમર્થનમાં તેમના પર આધાર રાખ્યો હતો કે સદર અરજીઓમાં વર્ણવેલી હદ સુધીની જમીન રાજ્ય સરકારમાં નિહિત થઈ નથી, છતાં આ તથ્યો સંબંધે ટ્રિબ્યુનલના આદેશમાં ભાગ્યે જ કોઈ ચર્ચા જોવા મળે છે. હાઇકોર્ટના વાદગ્રસ્ત ચુકાદામાં પણ સામાવાળાઓ દ્વારા રેકર્ડ પર મૂકવામાં આવેલા પુરાવાના મૂલ્યાંકન અંગે કોઈ ચર્ચા કરવામાં આવી નથી. અહીં પણ, નિર્ણય ઉપરોક્ત કાનૂની દલીલો પર જ આગળ વધ્યો હતો. સંજોગોને ધ્યાને લેતાં, સામાવાળાઓ કેસના ગુણદોષના આધારે ફોરેસ્ટ ટ્રિબ્યુનલને સંતુષ્ટ કરવાની અન્ય એક તક મેળવવા માટે હકદાર છે. [૯૫૩–ડી–એચ; ૯૫૪–એ]

૪. અધિકારક્ષેત્રના મુદ્દા પર ફોરેસ્ટ ટ્રિબ્યુનલનું તારણ યોગ્ય છે અને તેને માન્ય રાખવાની જરૂર છે. સામાવાળાઓને પ્રશ્નગત જાહેરનામું બહાર પાડવા માટે

કસ્ટોડિયન અને કન્ઝર્વેટર ઓફ વેસ્ટેડ ફોરેસ્ટ્સના અધિકારક્ષેત્રને પડકારવાની પરવાનગી આપી શકાય નહીં. [૯૫૪–બી–સી]

દીવાની અપીલ અધિકારક્ષેત્ર: દીવાની અપીલ નંબર ૭૧૧૧/૧૯૯૯.

કેરળ હાઇકોર્ટના એમ.એફ.એ. નંબર ૭૨/૧૯૯૩ માં તારીખ ૦૭/૦૪/૧૯૯૪ ના ચુકાદા અને હુકમ સામે.

અપીલકર્તાઓ તરફથી ટી. એલ. વી. ઐયર અને તેમની સાથે રમેશ બાબુ એમ. આર.

સામાવાળાઓ તરફથી એ. એસ. નામ્બિયાર, પી. કે. મનોહર, આર. રામદાસ, સેવારામ અને તેમની સાથે કુમારી શાંતા વાસુદેવન.

કોર્ટનો ચુકાદો ન્યાયમૂર્તિ બી. એન. શ્રીકૃષ્ણ દ્વારા આપવામાં આવેલ.

ખાસ પરવાનગી દ્વારા કરવામાં આવેલી આ અપીલ કેરળ હાઇકોર્ટની ડિવિઝન બેંચના તારીખ ૦૭/૦૪/૧૯૯૪ ના ચુકાદા સામે કરવામાં આવી છે. હાઇકોર્ટે પોતાના વાદગ્રસ્ત ચુકાદા દ્વારા ફોરેસ્ટ ટ્રિબ્યુનલનો ચુકાદો રદ કર્યો હતો અને કસ્ટોડિયન અને કન્ઝર્વેટર ઓફ વેસ્ટેડ ફોરેસ્ટ્સને જમીનનો મોટો વિસ્તાર સામાવાળાઓને સોંપી દેવા નિર્દેશ આપ્યો હતો.

સામાવાળાઓ ૧૫૩૪.૪૦ એકર જમીનના માલિક હોવાનો દાવો કરે છે, જેમાં ૨૬૫.૮૫ એકર ઈલાયચીનું પ્લાન્ટેશન, ૩૩૪.૮૫ એકર ડાંગરનું ખેતર

અને ૫૮૫.૯૦ એકર ખેતીલાયક સૂકી જમીન તથા વન જમીનનો સમાવેશ થાય છે. તેઓ દાવો કરે છે કે આ જમીનો એક રજિસ્ટર્ડ પેઢી એવી મેસર્સ પોપ્યુલર ઓટોમોબાઇલ્સ દ્વારા વર્ષ ૧૯૬૩ માં કરવામાં આવેલ હોવાનું જણાવાતા રજિસ્ટર્ડ દસ્તાવેજો દ્વારા ખરીદવામાં આવી હતી અને વધુમાં કે સદર પેઢીની અસ્કયામતોના ભાગલા થતાં આ જમીનો તેમને આપવામાં આવી હતી. કેરળ પ્રાઇવેટ ફોરેસ્ટ્સ (વેસ્ટિંગ એન્ડ એસાઇનમેન્ટ) એક્ટ, ૧૯૭૧ (જેને હવે પછી "અધિનિયમ" તરીકે ઉલ્લેખવામાં આવેલ છે) તારીખ ૧૦/૦૫/૧૯૭૧ થી અમલમાં આવ્યો હતો. અધિનિયમની કલમ ૩ હેઠળ, તમામ ખાનગી જંગલો રાજ્ય સરકારમાં નિહિત થાય છે. આ અધિનિયમને કેરળ હાઇકોર્ટ સમક્ષ પડકારવામાં આવ્યો હતો અને વર્ષ ૧૯૭૨ માં આપવામાં આવેલા ચુકાદા દ્વારા તેને ગેરબંધારણીય ઠેરવી રદ કરવામાં આવ્યો હતો. હાઇકોર્ટના આ ચુકાદાને આ કોર્ટના તારીખ ૧૫/૦૯/૧૯૭૩ ના આદેશ દ્વારા ઉલટાવી દેવામાં આવ્યો હતો જેમાં ઠેરવવામાં આવ્યું હતું કે આ અધિનિયમ કાયદેસરનો કાયદો હતો.

સુપ્રિમ કોર્ટ દ્વારા આ અધિનિયમને માન્ય રાખવામાં આવ્યા પછી, વન સત્તાવાળાઓએ અધિનિયમની કલમ ૩ હેઠળ રાજ્ય સરકારમાં નિહિત થયેલા ખાનગી જંગલો હોવાના આધારે સામાવાળાઓના કબજા હેઠળની જમીનના મોટા વિસ્તારોનો કબજો લેવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો. સામાવાળાઓએ અધિનિયમની કલમ ૮ હેઠળ ફોરેસ્ટ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ ૧૯૭૪ ની મૂળ અરજી નંબરો ૨૪૨ અને ૨૪૩ દાખલ કરી હતી. તેમાં કરવામાં આવેલી મુખ્ય અરજ એ જાહેરાત માટેની હતી કે ૧૫૩૪.૪૦ એકર ધરાવતી એસ્ટેટનો કોઈપણ ભાગ અધિનિયમની

જોગવાઈઓ હેઠળ નિહિત થવામાંથી મુક્ત હોવાથી રાજ્યમાં નિહિત થવાને પાત્ર નથી. આ અરજીઓનો રાજ્ય સરકાર દ્વારા વિરોધ કરવામાં આવ્યો હતો, જેણે અરજીઓમાં જણાવેલા તથ્યોનો ઇનકાર કર્યો હતો. સમગ્ર વિસ્તારનું નિરીક્ષણ કરવા અને જમીનની સ્થિતિ અંગે ટ્રિબ્યુનલને અહેવાલ સુપરત કરવા માટે ફોરેસ્ટ ટ્રિબ્યુનલે એક કમિશનરની નિમણૂક કરી હતી. પ્રાથમિક નિરીક્ષણ પછી કમિશનરનો એવો મત હતો કે જમીનનો વિગતવાર સર્વે કરવો જરૂરી હતો કારણ કે મોટાભાગની જમીન પહાડો પર આવેલી હોવાથી દુર્ગમ હતી. સર્વેની કામગીરી કરવા માટે ખાનગી સર્વેયરોની નિમણૂક કરવામાં આવી હતી પરંતુ તેઓ કામ પૂર્ણ કરી શક્યા ન હતા. ફોરેસ્ટ ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા આપવામાં આવેલા નિર્દેશો પર, ફોરેસ્ટ સર્વે ડિપાર્ટમેન્ટના અધિકારીઓને પ્રશ્નગત જમીનનો સર્વે કરવા નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો હતો. વિભાગીય સર્વેયરોના અહેવાલ પર વિચારણા કર્યા પછી અને પક્ષકારોને સાંભળ્યા પછી, સર્વેયરોએ જે રીતે અહેવાલ તૈયાર કર્યો હતો તે અંગે ટીકાત્મક ટિપ્પણીઓ કર્યા પછી ટ્રિબ્યુનલે ૧૯૭૪ ની મૂળ અરજી નંબરો ૨૪૨ અને ૨૪૩ ફગાવી દીધી હતી અને અવલોકન કર્યું હતું કે:

> “અરજદારોના અવિકસિત વિસ્તારો સંબંધે તે કયો ચોક્કસ પુરાવો છે કે જેના આધારે કમિશનર દ્વારા જણાવ્યા મુજબ મિલકતમાં જોવા મળતા કોફી કે ઇલાયચીના તમામ છોડ નિયત દિવસ પહેલાં ઉછેરવામાં આવ્યા હતા, તે જાણી શકાયું નથી. ગમે તેમ હોય પરંતુ આ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ આવો કોઈ પુરાવો રજૂ કરવામાં આવ્યો નથી. પરંતુ સામાવાળાઓ વતી દાવાઓ હવે ૧૦૦ હેક્ટર પૂરતા સીમિત રાખવામાં આવ્યા હોવાના તથ્યને

ધ્યાને લેતાં, સામાવાળાઓ દ્વારા ૧૦૦ હેક્ટર ઉપરાંત મૂળરૂપે નિહિત વન તરીકે દાવો કરવામાં આવ્યો હતો અને ત્યારબાદ સીમાંકન વખતે જેને બાકાત રાખવામાં આવ્યો હતો તે વિસ્તાર વાસ્તવમાં બાકાત રાખવા યોગ્ય વિસ્તાર હતો કે નહીં તે મારે ધ્યાનમાં લેવું જરૂરી નથી."

અને વધુમાં,

"વન અધિકારીઓ દ્વારા કરવામાં આવેલી આ બાદબાકી કદાચ એ હકીકતને કારણે હોઈ શકે છે કે નાણાંના જાદુએ તેમને સરકારના અધિકારો પ્રત્યે નિંદ્રાધીન કરી દીધા હતા અથવા કદાચ એ હકીકતને કારણે હોઈ શકે છે કે વન અધિકારીઓ દ્વારા મૂળરૂપે રજૂ કરવામાં આવેલો દાવો ખોટો હતો. બંનેમાંથી કોઈપણ રીતે તે અહીંના સામાવાળાઓ માટે કે સંબંધિત અધિકારીઓ માટે બહુ પ્રશંસનીય નથી. જો સરકાર યોગ્ય માને તો તેણે વન વિભાગના અધિકારી સિવાયના અન્ય કોઈ અધિકારી મારફતે આ બાબતમાં તાત્કાલિક જરૂરી તપાસ કરાવવી જોઈએ અને ૧ થી ૭ ટુકડાઓ સિવાય કાયદેસર રીતે ખાનગી વનના વર્ગીકરણ હેઠળ આવતો હોય અને સરકારમાં નિહિત થયો હોય તેવો કોઈ વિસ્તાર વન અધિકારીઓ દ્વારા અથવા વન સર્વે અધિંકારીઓ દ્વારા બાકાત રાખવામા આવ્યો છે કે કેમ તેની ખાતરી કરવી જોઈએ. કમિશનરના અહેવાલ અને તેમણે જણાવેલા તથ્યોના આધારે, હું એવું માનવા પ્રેરાઉં છું કે પ્રથમદર્શી રીતે એવું જણાય છે કે જ્યારે દાવો ૧૦૦ હેક્ટર પૂરતો સીમિત કરવામાં

આવ્યો હતો, ત્યારે વાસ્તવમાં નિહિત વન હોવા જોઈતા વિસ્તારોને બાકાત રાખવામાં આવ્યા છે."

ફોરેસ્ટ ટ્રિબ્યુનલના આદેશોના અનુસંધાનમાં, જ્યારે વન સત્તાવાળાઓએ જમીનનો કબજો લેવાનો પ્રયાસ કર્યો, ત્યારે સામાવાળાઓએ રાજ્ય સામે કબજો લેવા સામે કાયમી મનાઈ હુકમ માંગતો હોસદુર્ગની મુન્સિફ કોર્ટ સમક્ષ ૧૯૮૭ ના દાવો નંબરો ૬૯ અને ૭૧ દાખલ કર્યા હતા. જોકે, શરૂઆતમાં, મુન્સિફ કોર્ટે તેમના દાવાઓ ચલાવવાપાત્ર ન હોવાના આધારે દાવાની અરજી નોંધવાનો ઇનકાર કર્યો હતો, પરંતુ ત્યારબાદ, સામાવાળાઓ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી સિવિલ રિવિઝન પિટિશનમાં હાઇકોર્ટ દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશો પર આ દાવાઓ સ્વીકારવામાં આવ્યા હતા.

તારીખ ૨૨/૦૭/૧૯૮૭ ના રોજ જ્યારે સામાવાળાઓના બે દાવાઓ પેન્ડિંગ હતા, ત્યારે કસ્ટોડિયન અને કન્ઝર્વેટર ઓફ વેસ્ટેડ ફોરેસ્ટ્સે અધિનિયમની કલમ ૬ હેઠળ અધિનિયમ હેઠળ વાદી–સામાવાળાની ૩૨૪ હેક્ટર જમીનને નિહિત વન તરીકે સીમાંકિત કરતું એક જાહેરનામું બહાર પાડ્યું હતું. આ જાહેરનામાને કેરળ હાઇકોર્ટ સમક્ષ ઓ.પી. નંબર ૭૪૯૮/૧૯૮૭ માં પડકારવામાં આવ્યું હતું. ૧૯૮૭ ના બે દીવાની દાવાઓ ૬૯ અને ૭૧ સામાવાળાઓ દ્વારા પાછા ખેંચી લેવામાં આવ્યા હતા. હાઇકોર્ટ સમક્ષ દાખલ કરાયેલી મૂળ અરજી એ આધારે ફગાવી દેવામાં આવી હતી કે સામાવાળાઓ પાસે ફોરેસ્ટ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ વૈકલ્પિક ઉપાય ઉપલબ્ધ હતો.

સામાવાળાઓએ અધિનિયમની કલમ ૮ હેઠળ ફોરેસ્ટ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ ૧૯૮૮ ની મૂળ અરજી નંબરો ૨૮ અને ૨૯ દાખલ કરી એવી જાહેરાત માંગી હતી કે આ અરજીઓ હેઠળ આવરી લેવાયેલી મિલકત રાજ્ય સરકારમાં નિહિત થયેલું ખાનગી વન નથી. તેની સાથે જ, સામાવાળાઓએ ઓ.પી. નંબર ૭૪૯૮/૧૯૮૭ ફગાવી દેતા આદેશ સામે રિટ અપીલ પણ દાખલ કરી હતી. સામાવાળાઓ ફોરેસ્ટ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ પેન્ડિંગ તેમની મૂળ અરજીઓ પાછી ખેંચી લે તેવી શરતે રિટ અપીલ દાખલ કરવામાં આવી હતી. ફોરેસ્ટ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષની મૂળ અરજીઓ પાછી ખેંચી લેવામાં આવી હતી, પાછળથી, સામાવાળાઓને યોગ્ય દાદ મેળવવા ફોરેસ્ટ ટ્રિબ્યુનલનો સંપર્ક કરવાનો નિર્દેશ આપીને રિટ અપીલ પણ ફગાવી દેવામાં આવી હતી.

સામાવાળાઓએ લાંબા સમયગાળા પછી જાહેરનામું બહાર પાડવાના રાજ્ય સરકારના અધિકારક્ષેત્રને પડકારતી ૧૯૯૦ ની મૂળ અરજી નંબરો ૧૬૬ અને ૧૬૭ ફોરેસ્ટ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ દાખલ કરી હતી. સામાવાળાઓએ આ કોર્ટમાં ૧૯૯૧ ની દીવાની અપીલ નંબર ૨૦૦ પણ દાખલ કરી હતી, જેનો નિકાલ તારીખ ૧૧/૦૧/૧૯૯૧ ના આદેશ દ્વારા નીચે મુજબ કરવામાં આવ્યો હતો:

> "આ બાબતને ધ્યાને લેતાં, વાદગ્રસ્ત આદેશ રદ કરવામાં આવે છે અને અપીલકર્તાઓને આજથી એક મહિનાની અંદર ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ અરજી કરવાની અથવા તેઓએ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ અગાઉથી જ દાખલ કરેલી અરજી સાથે આગળ વધવાની સ્વતંત્રતા આપવામાં આવે છે.

અપીલકર્તાઓ હાઇકોર્ટમાં દાખલ કરેલી રિટ પિટિશનમાં દર્શાવેલા કારણોના આધારે સદર જાહેરનામાની કાયદેસરતાને પડકારવા પૂરતી ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ પહેલેથી જ કરવામાં આવેલી અરજીને મર્યાદિત રાખવા સંમત થાય છે. જો ટ્રિબ્યુનલ એવા નિષ્કર્ષ પર પહોંચે કે તેની પાસે આ વિવાદ ચલાવવાનું કોઈ અધિકારક્ષેત્ર નથી, તો અપીલકર્તાઓ સદર જાહેરનામાને માત્ર સદર કારણોસર જ પડકારવા માટે હાઇકોર્ટ સમક્ષ અપીલ અને અથવા રિટ પિટિશન દાખલ કરવા માટે મુક્ત રહેશે. હાઇકોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલા વચગાળાના આદેશો ટ્રિબ્યુનલ અપીલકર્તાઓની અરજીનો નિર્ણય કરે ત્યાં સુધી અને ત્યારપછી બે અઠવાડિયાના સમયગાળા માટે અમલમાં રહેશે, ત્યારબાદ હાઇકોર્ટ યોગ્ય લાગે તેવા આદેશો કરી શકશે. આ આદેશ મળ્યાના છ મહિનાના સમયગાળામાં ટ્રિબ્યુનલે ઉપરોક્ત અરજીનો નિકાલ કરવાનો રહેશે. રજિસ્ટ્રીએ શક્ય તેટલી વહેલી તકે આ આદેશની નકલ મોકલી આપવાની રહેશે. સદર જાહેરનામાને પડકારવા અને ઉપરોક્ત મુજબ પડકારના કારણોને મર્યાદિત કરવા માટે અપીલકર્તાઓ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ કરેલી પોતાની અરજીમાં સુધારો કરવા મુક્ત રહેશે.
હાઇકોર્ટે તેના તારીખ ૧૩ મી ફેબ્રુઆરી, ૧૯૮૯ અને ૨૯ મી સપ્ટેમ્બર, ૧૯૮૯ ના આદેશોમાં અપીલકર્તાઓ પર લાદેલી શરત યથાવત અમલમાં રહેશે. ઉપરોક્ત મુજબ અપીલનો નિકાલ કરવામાં આવે છે. ખર્ચ અંગે કોઈ આદેશ નથી."

આ કોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલી સ્વતંત્રતાના અનુસંધાનમાં, સામાવાળાઓએ ફોરેસ્ટ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ પેન્ડિંગ તેમની મૂળ અરજીઓમાં સુધારો કર્યો હતો અને કસ્ટોડિયન અને કન્ઝર્વેટર ઓફ વેસ્ટેડ ફોરેસ્ટ્સ દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલા તારીખ ૨૨/૦૭/૧૯૮૭ ના જાહેરનામાની કાયદેસરતાને પડકારતી ૧૯૯૩ ની રિટ પિટિશન ઓ.પી. નંબર ૪૭૫૧ પણ હાઇકોર્ટ સમક્ષ દાખલ કરી હતી. તારીખ ૩૦/૧૦/૧૯૯૨ ના રોજ કરવામાં આવેલા આદેશ દ્વારા, ફોરેસ્ટ ટ્રિબ્યુનલે ૧૯૯૦ ની મૂળ અરજી નંબરો ૧૬૬ અને ૧૬૭ એવું ઠેરવીને ફગાવી દીધી હતી કે તેના અગાઉના આદેશ દ્વારા તેણે માત્ર ૧૦૦ હેક્ટર જમીનની સ્થિતિનો જ નિકાલ કર્યો હતો અને તેથી, બાકીની જમીન સંબંધે રાજ્ય સરકાર પાસે નવું જાહેરનામું બહાર પાડવાની સત્તા હતી. સામાવાળાઓએ ફોરેસ્ટ ટ્રિબ્યુનલના આ ચુકાદાને હાઇકોર્ટ સમક્ષ તેમની ૧૯૯૩ ની અપીલ એમ.એફ.એ. નંબર ૭૨ દ્વારા પડકાર્યો હતો. તારીખ ૦૭/૦૪/૧૯૯૪ ના વાદગ્રસ્ત સંયુક્ત ચુકાદા દ્વારા હાઇકોર્ટે એમ.એફ.એ. નંબર ૭૨/૧૯૯૩ અને રિટ પિટિશન ઓ.પી. નંબર ૪૭૫૧/૧૯૯૩ મંજૂર કરી હતી. હાઇકોર્ટે નિહિત વનના માત્ર ૧૦૦ હેક્ટરના સંબંધમાં જ આ જાહેરનામાને માન્ય ગણ્યું હતું અને બાકીની જમીન સંબંધે તેને અમાન્ય ઠેરવ્યું હતું. હાઇકોર્ટે કસ્ટોડિયન ઓફ વેસ્ટેડ ફોરેસ્ટ્સને અધિનિયમની કલમ ૬ હેઠળ આ ૧૫૬ એકર (૧૦૦ હેક્ટર) વિસ્તારની સીમાઓ સીમાંકિત કરવા અને બાકીની મિલકતોનો કબજો સામાવાળાઓને સોંપી દેવા નિર્દેશ પણ આપ્યો હતો. તેનાથી નારાજ થઈને રાજ્ય અમારી સમક્ષ અપીલમાં આવ્યું છે.

હાઇકોર્ટના વાદગ્રસ્ત ચુકાદા પરથી અમે નોંધીએ છીએ કે હાઇકોર્ટ એ આધારે આગળ વધી છે કે સામાવાળાઓને લગતા જમીન સીલિંગ કેસમાં તાલુક લેન્ડ બોર્ડ દ્વારા કરવામાં આવેલો આદેશ પૂર્વન્યાય સમાન ગણાશે. અમે અહીં ઉલ્લેખ કરી શકીએ છીએ કે સામાવાળાઓએ કેરળ લેન્ડ રિફોર્મ્સ એક્ટ, ૧૯૬૩ ની જોગવાઈઓ હેઠળ ડ્રાફ્ટ સ્ટેટમેન્ટ દાખલ કર્યું હતું. આ અધિનિયમની કલમ ૮૧ અન્ય બાબતોની સાથે સાથે ખાનગી જંગલો અને પ્લાન્ટેશનોને મુક્તિ આપે છે. કેરળ લેન્ડ રિફોર્મ્સ (સીલિંગ) રૂલ્સ, ૧૯૭૦ નો નિયમ ૧૦ નિયત કરે છે કે તાલુક લેન્ડ બોર્ડે સમર્પિત કરવાની થતી જમીનોનું એક ડ્રાફ્ટ સ્ટેટમેન્ટ તૈયાર કરવાનું રહેશે અને તેની એક નકલ જમીનોમાં હિત ધરાવતી વ્યક્તિઓ પર બજાવવાની રહેશે. તાલુક લેન્ડ બોર્ડ દ્વારા તૈયાર કરાયેલા ડ્રાફ્ટ સ્ટેટમેન્ટમાં, સામાવાળાઓ પાસે ૧૫૭૬–૭૩–૨૫૭ એકર જમીન હોવાનું દર્શાવવામાં આવ્યું હતું, જેમાંથી ૧૫૩૭–૨૫–૬૪૫ એકર જમીન મુક્તિ શ્રેણી હેઠળ આવતી હતી, અને સામાવાળાઓ સીલિંગ વિસ્તારની અંદર બાકીની જમીન રાખવા માટે પાત્ર હતા. તાલુક લેન્ડ બોર્ડ એવા નિષ્કર્ષ પર આવ્યું હતું કે રાજ્યને સમર્પિત કરવા માટે કોઈ વધારાની જમીન નથી. જોકે, તાલુક લેન્ડ બોર્ડ દ્વારા કરાયેલી જાહેરાતને પડકારવા માટે રાજ્ય સરકારે કોઈ કાર્યવાહી દાખલ કરી ન હતી, પરંતુ તારીખ ૧૮/૦૫/૧૯૯૨ ની નોટિસ દ્વારા આખરી આદેશને પુનઃ ખોલવા માટે કેરળ લેન્ડ રિફોર્મ્સ એક્ટ, ૧૯૬૩ ની કલમ ૮૫(૯–એ) હેઠળ કાર્યવાહી શરૂ કરવામાં આવી હતી. સામાવાળાઓ દ્વારા કેરળ હાઇકોર્ટ સમક્ષ તેમની ૧૯૯૨ ની સિવિલ રિવિઝન પિટિશન સી.આર.પી. નંબર ૧૪૦૯ દ્વારા તે નોટિસને

પડકારવામાં આવી હતી અને આગળની કાર્યવાહી પર સ્ટે આપવામાં આવ્યો છે.

રાજ્ય સરકારના વિદ્વાન વકીલે અમારી સમક્ષ એવી દલીલ કરી હતી કે એવા પ્રબળ સંજોગો હતા જેના કારણે રાજ્ય સરકારને સામાવાળાઓને લગતા સીલિંગ કેસના નિર્ધારણને પુનઃ ખોલવાની ફરજ પડી હતી. આ બાબત હાઇકોર્ટ સમક્ષ ન્યાયાધીન હોવાથી, તેમાં કરવામાં આવેલા કોઈપણ નિર્ધારણને પૂર્વન્યાય તરીકે ગણી શકાય નહીં.

અમારા મતે, અપીલકર્તાઓની એ દલીલ વ્યાજબી છે કે તાલુક લેન્ડ બોર્ડનું નિર્ધારણ બે કારણોસર પૂર્વન્યાય તરીકે લાગુ થઈ શકે નહીં. પ્રથમ બાબત એ છે કે, તાલુક લેન્ડ બોર્ડના નિર્ણયને કેરળ લેન્ડ રિફોર્મ્સ એક્ટ, ૧૯૬૩ ની કલમ ૮૫(૯–એ) હેઠળની કાર્યવાહી દ્વારા પુનઃ ખોલવામાં આવ્યો છે અને સામાવાળાઓ દ્વારા તેના સામે કરાયેલા પડકારના કારણે જ હાઇકોર્ટ દ્વારા આગળની કાર્યવાહી સ્થગિત કરવામાં આવી છે. આથી, તાલુક લેન્ડ બોર્ડનો નિર્ણય આખરી બની ગયો હતો તેમ કહેવું શક્ય નથી. બીજું, તાલુક લેન્ડ બોર્ડ માત્ર એ જ મુદ્દા સાથે સંબંધિત હતું કે સામાવાળાઓ દ્વારા ધારણ કરવામાં આવેલી જમીનો સીલિંગ મર્યાદાઓમાંથી મુક્તિને પાત્ર હતી કે કેમ. જ્યાં સુધી જમીન મુક્તિવાળી શ્રેણીઓ પૈકીની કોઈ એકમાં આવતી હોય ત્યાં સુધી, જમીન કઈ ચોક્કસ શ્રેણી હેઠળ આવતી હતી તેની સાથે બોર્ડને કોઈ નિસ્બત નહોતી, કારણ કે ખાનગી વન અને પ્લાન્ટેશન બંને મુક્તિવાળી શ્રેણીઓ છે. મુક્તિવાળી જમીનના વિસ્તારના નિર્ધારણ ઉપરાંત, જમીન પ્લાન્ટેશન હતી કે

ખાનગી વન તે પ્રશ્નમાં જવાની બોર્ડને સખત રીતે કોઈ જરૂર નહોતી. આ બંને કારણોસર, અમે એ સ્વીકારવા અસમર્થ છીએ કે તાલુક લેન્ડ બોર્ડનો નિર્ણય પૂર્વન્યાય તરીકે અમલી બની શકે અને તેણે ફોરેસ્ટ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ રાજ્ય સરકારના અધિકારો પર પ્રતિકૂળ અસર પહોંચાડી હોય. ગમે તે સંજોગોમાં, આ પ્રશ્ન હવે નવો રહેતો નથી. કુંજનમ એન્ટની વિરુદ્ધ કેરળ રાજ્ય અને અન્ય(૧) માં ઠેરવ્યા મુજબ, તાલુક લેન્ડ બોર્ડનો આદેશ, ભલે તે વૈધાનિક સત્તામંડળ હોય, લેન્ડ રિફોર્મ્સ એક્ટ હેઠળના સત્તાવાળાઓ પર બંધનકર્તા હોઈ શકે છે; પરંતુ જ્યાં સુધી કેરળ પ્રાઇવેટ ફોરેસ્ટ્સ (વેસ્ટિંગ એન્ડ એસાઇનમેન્ટ) એક્ટ, ૧૯૭૧ હેઠળની કાર્યવાહીનો સંબંધ છે ત્યાં સુધી, તાલુક લેન્ડ બોર્ડનો આદેશ પુરાવાનો એક ભાગ ગણાશે, પરંતુ તેને ફોરેસ્ટ એક્ટ હેઠળના સત્તાવાળાઓ પર બંધનકર્તા તરીકે ગણી શકાય નહીં.

સામાવાળાઓના વિદ્વાન વકીલે અમારી સમક્ષ નોંધાયેલા દસ્તાવેજોની નકલો રજૂ કરી હતી અને એવી દલીલ કરી હતી કે આ તે માલિકી હકના દસ્તાવેજો હતા જેના દ્વારા સામાવાળાઓના પૂર્વજ હિતધારકે છેક વર્ષ ૧૯૬૩ માં જમીન ખરીદી હતી. તેમણે હાઇકોર્ટના ચુકાદામાં આપેલા તારણને સમર્થન આપવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો કે રાજ્ય સરકાર અને તેના અધિકારીઓ તરફથી માત્ર ૧૫૫.૯૦ એકર જ વન હોવાની કબૂલાત કરવામાં આવી હતી. સામાવાળાઓના વિદ્વાન વકીલ દ્વારા કરવામાં આવેલી આ દલીલો અમે સ્વીકારવા અસમર્થ છીએ. આ અધિનિયમની યોજના એવી છે કે અધિનિયમ અમલમાં આવતાંની સાથે જ, તમામ ખાનગી જંગલો રાજ્ય સરકારમાં નિહિત થઈ જશે. અધિનિયમની કલમ ૬

હેઠળ જંગલોનું સીમાંકન કરવું એ માત્ર એક આનુષંગિક કૃત્ય છે અને તે કૃત્યના આધારે નિહિત થવાની પ્રક્રિયા મોકૂફ રહેતી નથી. જો કોઈ વ્યક્તિ એવો દાવો કરે કે તેની જમીન રાજ્ય સરકારમાં નિહિત થઈ નથી, તો અધિનિયમની કલમ ૮ તમામ વિગતો સાથે ફોરેસ્ટ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ જવાનો ઉપાય પૂરો પાડે છે. ત્યારબાદ ફોરેસ્ટ ટ્રિબ્યુનલ આ વિવાદનો ન્યાયનિર્ણય કરશે અને અરજદાર દ્વારા દાવો કરાયેલી કેટલી જમીન નિહિત વન નહોતી તેનો નિર્ણય કરશે. માત્ર આવા નિર્ધારણ પછી જ રાજ્ય તે નિહિત વનથી વંચિત થઈ શકે છે. પ્રસ્તુત કેસમાં, ચોક્કસ વિવાદિત જમીન નિહિત વન નહોતી તે સ્થાપિત કરવાનો બોજ ફોરેસ્ટ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ સંપૂર્ણપણે સામાવાળાઓ પર રહેલો હતો. સામાવાળાઓ જમીન મુક્તિ શ્રેણીમાં આવતી હોવાનું દર્શાવવાના તેમના પોતાના કેસના ગુણદોષ પર સફળ કે નિષ્ફળ થશે.

ફોરેસ્ટ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષના પ્રથમ તબક્કામાં, સામાવાળાઓએ અધિનિયમની જોગવાઈઓ હેઠળ નિહિત થવામાંથી મુક્તિ મેળવવાને પાત્ર હોવાનો દાવો કરીને ૧૫૩૪.૪૦ એકર નિહિત જમીનના સંપૂર્ણ વિસ્તાર સંબંધે ૧૯૭૪ ની મૂળ અરજી નંબરો ૨૪૨ અને ૨૪૩ દાખલ કરી હતી. ફોરેસ્ટ ટ્રિબ્યુનલે તેના તારીખ ૧૫/૦૨/૧૯૭૮ ના આદેશ દ્વારા ૧૦૦ હેક્ટર જમીનને નિહિત વન જમીન તરીકે જાહેર કરી હતી, પરંતુ, સાથોસાથ, બાકીની જમીન સંબંધે કોઈ જાહેરાત કરી ન હતી અને કડક અવલોકનો કરીને અરજીઓ ફગાવી દીધી હતી.

ફોરેસ્ટ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષની મુકદ્દમાબાજીના બીજા તબક્કામાં, ફોરેસ્ટ ટ્રિબ્યુનલે અરજદારો–સામાવાળાઓની તરફેણમાં કોઈ જાહેરાત આપી ન હતી, પરંતુ એવું ઠેરવીને અરજીઓ ફગાવી દીધી હતી કે અધિનિયમની કલમ ૮ હેઠળ ફોરેસ્ટ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ એ દર્શાવવું જરૂરી હતું કે મિલકત તારીખ ૧૦/૦૫/૧૯૭૧ ના રોજ ખાનગી વન નહોતી, અથવા તે ખાનગી વન હતી પરંતુ અધિનિયમની કલમ ૩(૨) હેઠળ નિહિત થવામાંથી મુક્તિ મેળવવાને પાત્ર હતી. ટ્રિબ્યુનલે અવલોકન કર્યું હતું કે:

> "..... દલીલ કરવામાં આવી હતી તે મુજબ મૂળ અરજી નંબરો ૨૪૨/૭૪ અને ૨૪૩/૭૪ નો આદેશ કોઈ કબૂલાત પર આધારિત નહોતો; બીજું, મૂળ અરજી નંબરો ૨૪૨/૭૪ અને ૨૪૩/૭૪ માં નિર્ણય માત્ર ૧૦૦ હેક્ટરના સંબંધમાં જ હતો અને મૂળ અરજીઓમાં દર્શાવેલી બાકીની મિલકતો અંગે બિલકુલ કોઈ નિર્ણય લેવાયો નહોતો. વધુમાં, 'વિવાદિત' ૧૦૦ હેક્ટર ખાનગી જંગલો હોવાનું જણાયા પછી અરજીઓ ફગાવી દેવામાં આવી હતી. તેનો અર્થ એ થાય છે કે રાજ્ય વિરુદ્ધ કોઈ આદેશ નહોતો અને તેથી આદેશની પુનર્વિચારણા માટે રાજ્ય દ્વારા અરજી દાખલ કરવાનો કોઈ પ્રશ્ન જ ઉપસ્થિત થતો નહોતો."

ફોરેસ્ટ ટ્રિબ્યુનલે નોંધ્યું હતું કે જે મિલકતોના સંબંધમાં દાદ માંગવામાં આવી હતી તેનું સાચું વર્ણન અરજીઓમાં આપવામાં આવ્યું નહોતું, કેમ કે કોઈ પરિશિષ્ટો જોડવામાં આવ્યા નહોતા, તેમજ મિલકતોનો વિસ્તાર કે તેની

સીમાઓ પણ આપવામાં આવી નહોતી. ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા યોગ્ય રીતે દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે અધિનિયમની કલમ ૮ હેઠળની અરજીમાં, જે મિલકતો સંબંધે દાદ માંગવામાં આવી હોય તે અધિનિયમ હેઠળ વ્યાખ્યાયિત કર્યા મુજબના ખાનગી જંગલો નહોતા તે સાબિત કરવાનો બોજ દાવેદાર પર હતો. રેકર્ડ પરની સામગ્રીને ધ્યાનમાં લઈને, ટ્રિબ્યુનલે સમગ્ર દાવાને સંપૂર્ણપણે નકારી કાઢ્યો હતો.

વાદગ્રસ્ત ચુકાદામાં, હાઇકોર્ટ અધિનિયમ અમલમાં આવ્યાની તારીખે જમીનના ચોક્કસ વિસ્તાર કે જમીનના સ્વરૂપ અંગે કોઈ તારણ આપી શકી નથી. તેમજ હાઇકોર્ટે એવું તારણ નોંધવા માટેના પુરાવાની ચર્ચા કરી નથી કે દાવો કરાયેલી જમીનો તારીખ ૧૦/૦૫/૧૯૭૧ ના રોજ ખાનગી જંગલો નહોતી અથવા મુક્તિ મેળવવા પાત્ર હતી. હાઇકોર્ટનો ચુકાદો, જે અમે અગાઉ દર્શાવ્યું છે તેમ, પ્રથમ તો એ પાયા પર આગળ વધે છે કે વિવાદિત જમીન અંગે તાલુક લેન્ડ બોર્ડનો એક નિર્ણય હતો જે પૂર્વન્યાય તરીકે લાગુ થાય છે, અને બીજું એ કે, ફોરેસ્ટ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ વન સત્તાવાળાઓ દ્વારા કબૂલાત કરવામાં આવી હતી. અમારા મતે, અધિનિયમની કલમ ૮ હેઠળની અરજીઓ મંજૂર કરવા માટે વાદગ્રસ્ત ચુકાદામાં રજૂ કરાયેલા આ બંને કારણો યોગ્ય નથી. ૧૯૯૦ ની મૂળ અરજી નંબરો ૧૬૬ અને ૧૬૭ માં ફોરેસ્ટ ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા કરવામાં આવેલા તારીખ ૩૦/૧૦/૧૯૯૨ ના સંયુક્ત આદેશ પરથી અમે નોંધીએ છીએ કે, સામાવાળાઓએ (ફોરેસ્ટ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષના અરજદારોએ) તેમના કેસના સમર્થનમાં માલિકી હકના દસ્તાવેજો, વહેંચણી દસ્તાવેજો અને અન્ય કેટલાક દસ્તાવેજો રેકર્ડ પર મૂક્યા હતા અને તેના પર આધાર રાખ્યો હતો કે સદર

અરજીઓમાં વર્ણવ્યા મુજબના વિસ્તારની જમીન રાજ્ય સરકારમાં નિહિત થઈ નથી, તેમ છતાં ટ્રિબ્યુનલના આદેશમાં આ તથ્યો અંગે ભાગ્યે જ કોઈ ચર્ચા કરવામાં આવી છે. ચર્ચા મોટાભાગે એ પ્રશ્ન પર આગળ વધે છે કે તાલુક લેન્ડ બોર્ડનો નિર્ણય ફોરેસ્ટ ટ્રિબ્યુનલ પર બંધનકર્તા હતો કે કેમ અને બીજું એ કે, ફોરેસ્ટ ટ્રિબ્યુનલના અગાઉના આદેશોની શું અસર હતી. હાઈકોર્ટના વાદગ્રસ્ત ચુકાદામાં પણ, સામાવાળાઓ દ્વારા રેકર્ડ પર મુકાયેલા પુરાવાઓના મૂલ્યાંકન અંગે કોઈ ચર્ચા કરવામાં આવી નથી. અહીં પણ, નિર્ણય ઉપરોક્ત કાનૂની દલીલો પર આગળ વધ્યો હતો. પરિણામે, મૂલ્યવાન સમય વેડફાઈ ગયો હોવા છતાં, કોઈએ પણ સામાવાળાઓ દ્વારા રજૂ કરાયેલા પુરાવાના ગુણદોષ પર સામાવાળાઓના દાવાનો નિર્ણય કર્યો નથી. આ સંજોગોમાં, અમારો એવો મત છે કે કેસના ગુણદોષ પર ફોરેસ્ટ ટ્રિબ્યુનલનું સમાધાન કરાવવા માટે સામાવાળાઓ બીજી તક મેળવવા હકદાર છે.

પરિણામે, અમે હાઈકોર્ટના વાદગ્રસ્ત ચુકાદાને રદબાતલ ઠેરવીએ છીએ અને ફોરેસ્ટ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ ૧૯૯૦ ની મૂળ અરજી નંબરો ૧૬૬ અને ૧૬૭ પુનઃસ્થાપિત કરીએ છીએ. અમારો એવો મત છે કે અધિકારક્ષેત્રના મુદ્દા પર ફોરેસ્ટ ટ્રિબ્યુનલનું તારણ સાચું છે અને તેને બહાલ રાખવાની જરૂર છે. પ્રશ્નવાળું જાહેરનામું બહાર પાડવા માટે કસ્ટોડિયન અને કન્ઝર્વેટર ઓફ વેસ્ટેડ ફોરેસ્ટ્સના અધિકારક્ષેત્રને પડકારવાની સામાવાળાઓને પરવાનગી આપવાનો કોઈ પ્રશ્ન જ ઉપસ્થિત થતો નથી. હવે સદર અરજીઓમાં ફક્ત એટલું જ કરવાની પરવાનગી આપવામાં આવે છે કે અરજીઓને ગુણદોષ પર ચલાવવામાં આવે અને ફોરેસ્ટ

ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ પહેલેથી જ રજૂ કરાયેલા પુરાવાના આધારે કાયદા અનુસાર સામાવાળાઓના દાવાઓનો નિર્ણય કરવામાં આવે.

આ બાબત ઘણા સમયથી ન્યાયાધીન હોવાથી, એ યોગ્ય રહેશે કે ફોરેસ્ટ ટ્રિબ્યુનલ આ ચુકાદાની નકલ મળ્યાની તારીખથી આઠ મહિનાના સમયગાળામાં ૧૯૯૦ ની મૂળ અરજી નંબરો ૧૬૬ અને ૧૬૭ નો નિકાલ કરે. તે મુજબ અપીલ મંજૂર કરવામાં આવે છે.

સંજોગોને ધ્યાને લેતાં, ખર્ચ અંગે કોઈ આદેશ કરવામાં આવતો નથી.

અપીલ મંજૂર કરવામાં આવે છે.

This judgment has been translated using an AI-assisted translation tool.

==========

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

==========